

УДК 334.012.64: 330.342

БУРЛАН С.А., к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів та кредиту Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили

КОНЄВА Т.А., старший викладач кафедри фінансів та кредиту Миколаївського державного гуманітарного університету імені Петра Могили, аспірант Національного університету "Кієво-Могилянська академія"

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена виявленню особливостей заходів з підтримки малого бізнесу в різних країнах як передумови для вдосконалення існуючої системи розвитку цього сектора в Україні. Узагальнивши досвід стимулювання малого бізнесу в розвинутих країнах, виявивши особливості цього сектора в країнах з трансформаційною економікою, результати дослідження надали можливість сформувати напрями подальшого розвитку малого підприємництва в Україні.

The article is dedicated to the research of the small business support features in different countries as pre-conditions for perfection of the existent system of this sector development in Ukraine. Generalizing experience of small business stimulation in the developed countries, finding out the features of this sector in countries with a transformation economy, results of the research gave possibility to form the directions of the small entrepreneurship development in Ukraine.

Досвід розвинутих країн, а також багатьох країн колишнього соціалістичного табору свідчить про те, що одним з основних факторів розвитку їхньої економіки став малий бізнес, формуючи сектор підприємництва, забезпечуючи зайнятість, стимулюючи розвиток конкуренції, покращуючи ефективність виробництва та впроваджуючи нові технології тощо [1].

Оцінка ж впливу малого бізнесу на економічне зростання України виявила, що на даному етапі в сучасних економічних умовах вітчизняний сектор малого бізнесу (МБ) так і не став провідним фактором економічного зростання [2]. Малі підприємства поки що не є масовим сектором економіки і за кількістю, і за результатами діяльності, не сприяють підвищенню питомої ваги приватної власності, відтворюючи загальні тенденції тяжіння всієї економіки до колективної власності. Крім того, концент-

руючись поки що на галузях із коротким операційним циклом – торгівля, транспорт, МБ не став також інструментом реконструкції та подолання диспропорцій в економіці. Цей сектор поки що займає незначну частину як у зайнятості, так і в забезпеченні платоспроможного попиту, а тому не сприяє накопиченню заощаджень населення.

Разом з тим, природні особливості, переваги, функції МБ та реальні позитивні тенденції його зростання та трансформації в Україні на сучасному етапі свідчать про потенціал цього сектора як джерела прискорення та покращення якості економічного зростання країни, а тому про потребу подальшого відродження та розвитку малого бізнесу. Передумовою для цього є вдосконалення існуючої в Україні системи підтримки малого бізнесу з урахуванням успішного досвіду країн світу, в тому числі тих, що успішно пройшли через трансформацію власної економіки.

У зв'язку з цим метою даного дослідження є виявлення особливостей заходів з підтримки малого бізнесу в різних країнах, у тому числі з трансформаційною економікою, як передумови для вдосконалення існуючої системи розвитку цього сектора в Україні.

Для досягнення поставленої мети передбачається виконати наступні завдання:

- узагальнити досвід підтримки малого бізнесу в розвинутих країнах;
- виявити особливості розвитку та підтримки малого бізнесу в країнах з трансформаційною економікою;
- проаналізувати систему сприяння розвитку сектора малого бізнесу країн – нових учасниць, запроваджену в ЄС;
- сформулювати напрями подальшого розвитку малого бізнесу в Україні.

Будь-яка розвинута країна світу, що функціонує на засадах вільної ринкової економіки, бере активну участь у підтримці та стимулюванні розвитку власного сектора малого бізнесу, який, у свою чергу, забезпечує основу їхньої економіки. В розвинутих країнах складовими такої системи підтримки є різноманітні заходи, спрямовані на підвищення життєстійкості суб'єктів малого підприємництва і розв'язання головних проблем сектора через надання фінансово-кредитної, організаційної, консультативної допомоги, а також допомоги у збуті продукції.

Фінансово-кредитна підтримка суб'єктів малого підприємництва у країнах із розвинутою економікою здійснюється переважно під патронажем уряду та державних органів із використанням коштів бюджету, а також авторитету держави і важелів державної економічної політики, що спроможні зробити привабливим для суб'єктів приватного сектора співробітництво з малим підприємництвом [3, с. 72].

На плечі державних бюджетів скандинавських країн, наприклад, лягає головне навантаження, пов'язане з фінансово-кредитною підтримкою сектора. Уряди цих країн надають субсидії та прямі позики малим фірмам-початківцям. Реалізація фінансової підтримки малого підприємництва у США є також результатом зусиль держави щодо цього. На практиці вона реалізується головним чином у вигляді дотацій, прямих і гарантованих позик. Як правило, відсоток гарантування у США сягає до 90 % позикового капіталу, середній розмір гарантованих позик становить 175 тис. дол., а середній термін надання позики – 8 років.

У Японії також головну роль у цій справі відіграє держава та державні організації, такі як Національна корпорація, що здійснює фінансову підтримку малих приватних фірм, і Корпорація фінансування малого підприємництва, яка надає інвестиційні позики та здійснює підтримку проектів модернізації малого підприємництва.

Система фінансової допомоги малому підприємству в Японії побудована на принципі зворотної залежності між розміром фірми та участю держави у її фінансуванні на початковому етапі діяльності. Найдрібніші фірми, які організовують підприємці-початківці, відчувають найбільшу державну підтримку, що дає їм додаткові шанси на виживання в умовах ринку. Щорічні витрати державного бюджету Японії на фінансово-кредитну підтримку малого підприємництва становлять 200 млрд. єн [4, с. 37].

Програми надання фінансової допомоги малому підприємству, що розробляються на рівні уряду Великобританії, спрямовані на: фінансову допомогу безробітним для початку власної справи; гарантування 70-80 % кредитів, що надаються малому підприємству банками; допомогу місцевій владі та фінансову підтримку для розвитку малого підприємництва на місцевому рівні; допомогу молоді у створенні та розширенні власної справи тощо.

Для визначення напрямів вдосконалення існуючих програм підтримки малого бізнесу в Україні важливим є також досвід країн, що успішно пройшли через трансформацію власної економіки від командної до ринкової. Система підтримки малого бізнесу в цих країнах спрямовується на відродження та реформування цього сектора, на підвищення його ролі в економіці, на успішну інтеграцію в ЄС.

Згідно з дослідженнями UNECE країни з перехідною економікою за ступенем розвитку підприємництва класифікуються як:

- країни швидкого прогресу: “Вишеградська група” (Чехія, Угорщина, Польща, Словачія), Словенія та країни Балтики (Естонія, Латвія, Литва). Ці країни з 2004 року стали членами ЄС. До країн швидкого прогресу також віднесено Хорватію через стрімкий розвиток підприємництва, забезпечений сучасними підходами урядової підтримки;
- країни середнього рівня: колишні країни-претенденти, а віднедавна члени ЄС: Болгарія, Румунія, а також три країни СНД: Киргистан, Російська Федерація, Узбекистан;
- країни повільного прогресу з незадовільною політикою їхніх урядів щодо розвитку сектора малого та середнього бізнесу (МСБ): Албанія, Боснія та Герцеговина, Македонія, більшість країн СНД, у тому числі Україна) [5].

Це дає підстави говорити про існування певних особливостей розвитку малого бізнесу в умовах ринкової трансформації економіки в різних країнах, що полягають у різних критеріях визначення сектора малого підприємництва, різних фінансових та організаційних можливостях підтримки цього сектора, що відображається на показниках стану малих підприємств у вище зазначених групах країн.

Перша з таких особливостей полягає у визначенні поняття “малого бізнесу”. Більшість

країн швидкого прогресу, а також Болгарія і Румунія, у свій час готуючись до вступу в ЄС, узгодили визначення малого бізнесу з євро-стандартами. В так званих країнах повільного прогресу критерії малого підприємництва різні та засновані не на вартісних, а на кількісних параметрах діяльності (кількість працюючих, частка власності тощо). При цьому часто відсутні визначення мікро (Україна, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан) та середніх (Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан) підприємств як секторів економіки, що в цілому ускладнює будь-який порівняльний аналіз розвитку малого бізнесу в різних країнах.

В Україні критерії МСБ також відрізняються від європейських. До малих підприємств (незалежно від форми власності) в Україні відносять такі, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної п'ятистам тисячам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні [6].

Великими підприємствами в Україні визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує тисячу осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну п'яти мільйонам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні. Усі інші підприємства визнаються середніми.

Наступною особливістю є різні фінансові та організаційні можливості підтримки сектора МСБ у зазначених вище групах країн. Законодавча основа відіграє важливу роль у створенні сприятливого середовища для розвитку МСБ. При цьому не завжди більша кількість законів в тій чи іншій країні супроводжується ефективним їх виконанням та впливає на результативність малих та середніх підприємств (МСП).

Наприклад, у країнах швидкого прогресу кількість подібних законодавчих актів обмежена. Так, у Чехії вже декілька років існує Акт "Про підтримку малих та середніх підприємств", в Естонії – Національна політика розвитку МСП Естонії на 2001-2006 рр., в Латвії – Національна програма розвитку МСП, в Литві – Стратегія розвитку МСБ тощо. Головною особливістю законодавства цих країн є цілеспрямованість, довготривалість та послідовність здійснюваних реформ у підприємстві. В Україні законів та указів щодо підприємництва набагато більше, але довготривалої стратегії, а тим більше послідовної політики підтримки МСБ немає.

Є свої особливості і в діяльності інститутів з підтримки МСП в різних країнах з трансформаційною економікою. В країнах – нових учасниках ЄС ще до вступу до спільноти діяли так

звані європейські інформаційні центри, інноваційні центри, венчурні фонди (Болгарія, Угорщина, Латвія, Литва). Окрім того, в країнах швидкого прогресу існують спеціалізовані урядові органи, що відповідають конкретно за розвиток МСБ. Так, у Болгарії засновані Агенція з МСП, Національний союз МСБ; в Хорватії – Міністерство МСП; в Чехії та Польщі – Департамент з розвитку МСП.

Досить успішним є досвід економічних реформ Польщі, які почалися в 1989 р., разом із змінами у політичній системі та соціальній структурі призвели до швидкого розвитку малих та середніх підприємств [7]. Сприятливе законодавство, спрощена процедура реєстрації, обліку та звітності миттєво вплинули на створення нових компаній. Так, якщо на кінець 1988 р. в Польщі було 450 000 МСП, то протягом 1989 р. число маленьких приватних фірм подвоїлося, досягнувши 860 000 компаній на кінець цього року, що надало робочі місця 1 780 000 особам.

Розвитку малого та середнього бізнесу сприяла підтримка у відповідній урядовій політиці. У 1995 польський уряд представив спеціальну Програму розвитку МСБ, згідно з якою значного розвитку набула інфраструктура для бізнесу. Окрім того, в результаті цієї урядової програми з'явилося декілька установ з підтримки МСБ:

- Польська організація зі сприяння розвитку МСБ, заснована в 1995 р., стратегічною метою якої є збільшення конкурентоспроможності польських МСП до рівня, який надасть їм можливість бути ефективними на вітчизняному та, головним чином, на об'єднаному ринку Європейського Союзу;
- Національний фонд кредитного гарантування Національного Банку, заснований у 1997 р. для гарантування банківських кредитів для польських компаній та муніципалітетів;
- Агентство з технологій, засноване на початку 1997 р., головним завданням якого є підтримка сучасних і інноваційних методів та технологій з метою підвищення конкурентоспроможності польських виробів.

Одне з найістотніших досягнень зазначеної Програми – це підтримка розвитку сільськогосподарських МСП через пільгову кредитну систему та місцеві фонди кредитного гарантування. Також в ході впровадження згаданої Програми була значно вдосконалена система моніторингу стану МСБ.

Окрім урядової політики, підтримку МСБ отримав і в недержавних організацій за допомогою спеціалізованих програм, серед яких заслуговують на увагу:

1. Національна Система Послуг для МСП (мережа 136 незалежних центрів), що пропонують: консультативні послуги (щодо заснування МСП, з маркетингу, фінансів, законів, планування та управління, людських ресурсів,

експортного просування, вдосконалення якості і захисту навколишнього середовища; послуги з навчання; інформаційні послуги (пошук та з'єднання торгових партнерів, перевірка кредитоспроможності компанії, інформація щодо торгових ярмарків); фінансові послуги (допомога в отриманні фінансових коштів). Ці послуги є дешевшими для МСП, ніж комерційні послуги, завдяки фінансовій підтримці з фондів ЄС.

2. Бізнес-інформаційна мережа (регіональні центри), що надає інформацію про: базу даних юридичних та економічних звітів; базу даних організацій з підтримки МСП; інформацію про консультантів, що спеціалізуються на консультативних послугах для МСП.
3. Пільгові позики для створення нових робочих місць, що надаються як роботодавцям, що збільшують кількість потенційних робочих місць, а також для самозайнятих (заснування власної справи). Ці позики доступні через Центри зайнятості (Labour Offices) у містах і через місцеві банки в провінціях. Вони засновані на субсидійованих процентних ставках, коли уряд покриває 50 % облікової ставки Національного Банку.
4. Програма сприяння експортній орієнтованості МСП, спрямована на подолання недосконалої структури експорту Польщі, підтримує близько 200 виробників малого та середнього рівня, вже залучених до експорту продукції, з шести індустріальних секторів з найбільшим експортним потенціалом: вузли для автомобілебудування, виробництво ливарної промисловості, одяг, меблі, пластмасові вироби, медичні інструменти. У рамках цієї програми були розроблені відповідні експортні стратегії для компаній; забезпечені доступ вітчизняних експортерів у міжнародних торгових ярмарках та публікації відповідних матеріалів про вітчизняних виробників тощо; було надано гранти компаніям для підвищення якості експортованих виробів тощо.

Існуючі системи підтримки безумовно впливають на переваги, можливості та проблеми сектора МСБ в різних країнах з трансформаційною економікою. Так, у країнах швидкого та середнього прогресу МБ сприяє: швидкому розвитку невеликих міст та селищ через підприємницьку активність; підтримці структурно відсталих та економічно слабких регіонів; кооперації з ТНК та оптовиками; орієнтації МСП на міжнародні ринки, швидкій адаптації до вимог ринку; створенню нових робочих місць з невеликими витратами капіталу; залученню іноземних прямих інвестицій; підвищенню ролі нового підприємницького покоління; формуванню середнього класу.

Разом з цим слід вказати на недоліки в діяльності МСБ у країнах швидкого прогресу, обумовлені природними характеристиками самого сектора, а також особливостями перехідного періоду [8, с. 22]:

- обмежені можливості для розвитку: низькі правові, економічні, технічні, управлінські потужності, ніж у великих підприємств; нестача капіталу; менша за ЄС кількість МСП на тисячу мешканців; низька ефективність діяльності МСБ;
- незадовільна інфраструктура малого бізнесу: адміністративні бар'єри для започаткування та подальшої діяльності; слабка кооперація між бізнесом, дослідницькими інститутами, державними агенціями; зростання трансакційних витрат та витрат на початок справи;
- низький рівень знань: нестача кваліфікованої робочої сили; низькі знання менеджменту та маркетингу; низький рівень підприємницької культури; головною конкурентною перевагою МСБ є низькі витрати на оплату праці, що не є стабільною перевагою через постійне підвищення рівня заробітної плати;
- розвиток економіки країни походження МБ: високий порівняно з країнами ЄС рівень бідності; нерівномірний розвиток регіонів у цих країнах; важкий доступ до конкурентних ринків; стагнація національної економіки, зростаюча бідність; низька платоспроможність внутрішнього ринку;
- проблеми глобалізації: неуспішна діяльність на міжнародних ринках, підвищена конкуренція як результат ринкової глобалізації, в тому числі з боку країн ЄС; падіння попиту на міжнародних ринках внаслідок підвищення цін, політичної нестабільності, фінансових криз; низька частка в національному експорті. Важливим фактором подолання зазначених недоліків є системна політика підтримки малого й середнього підприємництва, яку запроваджено в ЄС для країн – нових учасниць.

Головними завданнями цієї політики є: зміцнення єдиного внутрішнього ринку; інтернаціоналізація підприємницької діяльності на рівні підприємств; усунення адміністративних бар'єрів; створення єдиного економічного простору в ЄС шляхом уніфікації законодавчої бази щодо малого бізнесу, посилення взаємодії країн-членів ЄС зі створення економічного й валютного союзів у рамках ЄС [9].

Одним із чинників, що визначають політику підтримки дрібного і середнього бізнесу в ЄС, стала Європейська хартія для малих підприємств. Країни, що приєдналися до цього документа, розглядають малий та середній бізнес як ключовий елемент інновацій і створення нових робочих місць, а також зобов'язуються зосередити свою увагу на таких напрямках: освіта та навчання підприємців; дешевший та прискорений старт; удосконалення законодавства та регулювання; підготовка кваліфікованих кадрів, адаптованих до потреб малого бізнесу; покращення "online" зв'язку з громадськими організаціями; узагальнення єдиного ринку; оподаткування та фінансові питання; посилення технологічних можливостей малих підприємств; моделі успішного електронного бізнесу і підтримка найуспішніших

малих підприємств; розвиток сильнішого, ефективнішого представництва інтересів малих підприємств на міждержавному та національному рівнях [10].

У рамках цієї політики UNECE було розроблено та впроваджено інтегровану Модель для розвитку сектора МСБ в країнах з перехідною економікою [11]. За цією моделлю вважається, що найбільш ефективного розвитку набуває підприємство, коли діяльність державних та комерційних структур націлюється на три чіткі рівні: стратегічний, інституціональний та рівень підприємництва.

На стратегічному рівні розробляється політика розвитку МБ в країні. При цьому відповідальність за її здійснення покладається на законодавчі і урядові адміністративні органи з делегованими завданнями щодо планування і здійснення програм з розвитку МСБ.

Завданнями інституціонального рівня є: становлення та підсилення інфраструктури розвитку МСБ, виконання яких покладається на державні і приватні інституції, торговельні палати, неурядові організації, професійні і соціальні асоціації, навчаючі установи, фонди розвитку, банки.

Підтримка МСБ на рівні підприємництва здійснюється за допомогою інтегрованої програми щодо підсилення підприємницьких та менеджерських навичок, забезпечення прямих консультаційних послуг, становлення бізнес-центрів, розвитку усвідомлення якості, інтернаціоналізації МСБ, забезпечення можливостей тестування та сертифікації, усвідомлення щодо захисту споживача і т.п.

Окрім того, в UNECE розроблена та діє Стратегія розвитку МСП [12], головною метою якої є розширення можливостей отримання прибутку в перехідних економіках через стабільний та динамічний розвиток МСП. Завданням є забезпечення умов, необхідних для зростання та розвитку сектора МСБ: сприятлива політика і регулятивне середовище; сильні та життєздатні інституції, що забезпечують фінансові та нефінансові послуги відповідно до попиту МСП; доступ окремих незахищених категорій підприємців (зокрема жінки, сільське населення, молоді сім'ї, люди з фізичними вадами, етнічні меншини) до фінансових та бізнес-послуг для інвестування в підприємство.

Логічним продовженням Стратегії розвитку малого та середнього бізнесу стала Декларація розвитку малих і середніх підприємств на XXI століття, прийнята Європейською економічною комісією ООН 24 листопада 2000 р. в Будапешті [13]. Маючи на меті створення демократії, економічний розвиток і безпеку, ця програма на індивідуальному базисі кожної країни спрямована на полегшення інтеграції їхнього сектора МСБ в Європейські структури.

Окрім діючих програм та стратегії, євроінтеграції МБ сприяють різноманітні спеціалі-

зовані організації, створені в ЄС: Рада малого бізнесу (Small Business Council), організована в травні 2000 року як незалежна позавідомча суспільна організація [14]; Обсерваторія Європейського МБ (The Observatory of European SMEs), створена в грудні 1992 року Єврокомісією; Європейська Мережа досліджень з МБ (The European Network for SME Research (ENSR)). Подібні організації проводять національні та міжнародні дослідження якісних і кількісних показників діяльності сектора МБ в європейській спільноті та поза її межами. На основі цього обґрунтовують певні законодавчі акти, шляхи вдосконалення, публікують звіти тощо та пропонують все це відповідним державним структурам.

З огляду на досвід підтримки малого бізнесу в розвинутих країнах, країнах з трансформаційною економікою, можна визначити основні напрями подальшого розвитку цього сектора в Україні:

- забезпечення системи постійного моніторингу стану МБ України. Україна на прикладі багатьох країн – нових учасниць ЄС, повинна узгодити подання статистичної інформації, в тому числі щодо малого бізнесу з вимогами EUROSTAT, а також спробувати узгодити критерії розміру підприємства із стандартами ЄС;
- активізація створення нових малих підприємств, сприяння самозайнятості фізичних осіб. Для наближення показників розвитку малого бізнесу України до стану сектора в ЄС, за розрахунками деяких експертів [15] щорічне зростання кількості вітчизняних малих підприємств повинно бути не менш ніж на 5-7 %, а кількості фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності не менш ніж на 10-15 %; це повинно забезпечити на кінець 2015 р. 25-відсоткову частку малого підприємства у ВВП України. При цьому одним із методів забезпечення кількісного зростання є вдосконалення регуляторного середовища, яке, незважаючи на систему “єдиного вікна”, спрощення процедур реєстрації, залишається зараз основною перешкодою для початку власної справи та подальшого розвитку МП. Кількісному зростанню сприятиме вдосконалення законодавства, в тому числі й на місцевому рівні щодо оподаткування, захисту прав власників, забезпечення рівних умов господарювання, конкуренції; налагодження системи представництва і лобювання інтересів МБ; а також подальший розвиток інфраструктури щодо інформаційно-фінансового забезпечення розвитку МБ;
- вдосконалення ефективності діяльності малого бізнесу через налагодження більш активного діалогу з малим бізнесом як із рівноправним соціальним партнером. Потрібно враховувати те, що, з одного боку, малий бізнес практично позбавлений контролю з боку профспілок, має менший тиск з боку держави, а з іншого – те, що мале підприємство є джерелом більш

- ефективної зайнятості, ніж великий бізнес через створення сімейних підприємств, через змогу навчання, через самозайнятість;
- збільшення частки малого бізнесу в експорті країни, через забезпечення високого рівня інформованості щодо експортних можливостей, правил ЄС, державних закупівель за кордоном; доступ на міжнародні ринки через сертифікацію ISO, до інформації щодо адміністративних процедур за кордоном; доступ до експортних банківських кредитів; підтримку участі малого бізнесу у програмах ЄС; створення урядових та неурядових спеціалізованих організацій щодо розробки експортної стратегії для різноманітних підприємств тощо;
 - розвиток бізнес-освіти як головного джерела ефективності функціонування малих та середніх підприємств. Розвиток освіти має декілька аспектів:
 - підготовка майбутніх підприємців – самозайнятими або потенційних роботодавців та підготовка необхідних кадрів, надання професій із врахуванням потреб малого бізнесу. Все це, з одного боку, сприяє соціальній реструктуризації населення через подолання утримувальницької психології, підвищує частку доходів від підприємницької діяльності в загальних сукупних ресурсах населення, а з іншого – підвищує кваліфікацію потенційної робочої сили для МП, забезпечуючи ефективну зайнятість;
 - підвищення ефективності діяльності малого бізнесу, в тому числі в галузевому та регіо-

нальному аспектах через: активізацію діяльності державних, громадських організацій в якості посередників для малого бізнесу з приводу освіти, консультацій, інформації щодо ринку та забезпечити доступ до них малого бізнесу, в тому числі online, для зменшення трансакційних витрат та для підвищення результативності діяльності представників цього сектора; розробку та впровадження спеціалізованих програм підтримки, що враховуватимуть галузеві, регіональні тощо особливості сектора малого бізнесу; стимулювання співпраці великого та малого бізнесу через систему кластерів, субпідрядів, франчайзингу, лізингу, венчурного фінансування [16, с. 106], допомогу бізнес-ангелів тощо; сприяння створенню малим бізнесом власних ніш на ринку, переорієнтації його на сферу послуг, інноваційні технології тощо.

Запропоновані напрями подальшого розвитку МБ в Україні є передумовою для вдосконалення існуючої системи його підтримки та потребує співпраці органів державної, місцевої влади, а також недержавних громадських і комерційних організацій (дослідницьких інститутів, фінансово-кредитних банківських та небанківських установ) та безпосередньо самих суб'єктів господарювання – малих підприємств і підприємців. Усе це сприятиме підвищенню ефективності діяльності МБ та розкриттю його потенціалу як джерела прискорення й покращення якості економічного зростання України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конєва Т.А. Перспективи євроінтеграції малого бізнесу України // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. Випуск 218: в 4 т. Том II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. – 310 с. – С. 495-505.
2. Конєва Т.А. Вплив розвитку малого бізнесу на економічне зростання в умовах ринкової трансформації економіки України // Наукові праці: Науково-методичний журнал. Т. 67. Вип. 53. Економічні науки. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2007. – 190 с., С. 88-101.
3. Кузнецова І.С. Фінансова підтримка малого підприємництва // Фінанси України. – 2001. – № 6. – С. 72-78.
4. Жук О. Малий бізнес у світі та в Україні // Економіка України. – 1995. – № 7. – С. 37-39.
5. Small and medium-sized enterprises in countries in transition / Economic Commission for Europe. – New York; Geneva : UN, 2003. – vi, 112 p. : tables, graphs – (Entrepreneurship and SMEs).
6. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Офіційний текст зі змінами та доповненнями станом на 15 червня 2005 р. – Київ: Форум, 2005. – 258 с.
7. <http://www.unece.org/indust/sme/poland.htm>
8. Варналій З.С., Кузнецова І.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К., 2002. – 104 с.
9. www.europeans.org.ua/ESvusik.html
10. www.ufpp.kiev.ua
11. United Nations Economic Commission for Europe. SERIES: ENTREPRENEURSHIP and SMEs. SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE CAUCASIAN COUNTRIES IN TRANSITION. Experience in Armenia, Azerbaijan and Georgia. UNITED NATIONS. New York and Geneva, 2006. Printed at United Nations, Geneva (Switzerland) 80 p.
12. United Nations Economic Commission for Europe. Strategy for SME Development. Observatory of European SMEs, 2002, № 2. SMEs in Europe, including a first glance at EU Candidate Countries // <http://www.unece.org/operact/enterp/documents/strat.pdf>.
13. <http://www.unece.org/indust/sme/cei-decl.htm>
14. Small Business Council Executive Summary 2003, www.smallbusinesscouncil.org
15. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань европ. інтегр. України. – К. ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
16. Дмитриченко Л.И., Химченко А.Н. Малий бізнес в системі підприємництва: Монографія. – Донецьк: “Каштан”, 2005. – 180 с.